

İslâm Tarih, Sanat ve Kùltür Araştırma Merkezi (IRCICA)

BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ
ULUSLARARASI ÜÇÜNCÜ SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ

Bükreř, Romanya / 1-5 Kasım 2006

İstanbul 2011

BALKANLARDA HAT SANATI

*Hilal Kazan**

XIV. asırda Osmanlı yönetimi altına girmeye başlayan Balkan'lardan İstanbul'a devletin başşehrine gönderilen devşirmelerin yanı sıra Balkan halkları arasında da İslam dini yayılmış, dolayısıyla buralardaki imar hareketlerine bağlı olarak kurulan dini müesseseler ve eğitim kurumları sayesinde Balkan'larda bir kültür ve sanat ortamı meydana gelmiştir. XV. asırdan itibaren matbaanın henüz gelmediği bu yerlerde eğitime paralel olarak geleneksel sanatların içinde en fazla gelişeni **hat sanatı** olmuştur. Bu makalede Balkanlarda doğmuş ve hat sanatında temayüz etmiş olan hattatlar, bunların ülkelere göre dağılımları, menşeleri, sarayda görevli olanları ve çalışmaları, saray dışından yetişenlerin meslekleri, hocaları, içlerinde tanınmış olanlar ile bu sanatı günümüzde Balkan'larda sürdürenler konu edilmektedir.

I

Gerek İstanbul'da devlet merkezinde gerekse Balkan'larda her ülke ve şehirden Osmanlı hat sanatının temsilcisi bulunmaktadır. Bugünkü sınırlar göz önüne alındığında hattat yetiştiren Balkan ülkeleri arasında Bulgaristan 49, Yunanistan 29 ve Bosna-Hersek 26 hattatla ilk üç sırayı paylaşmaktadır.

Hattatların Balkan'larda ülkelere göre dağılımı:

Ülke	Sayı
Arnavutluk	2
Bosna hersek	26
Bulgaristan	49
Hırvatistan	
Kosova	1
Makedonya	9

* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk-İslam Sanatları doktora öğrencisi.

Ülke	Sayı
Romanya	
Sırbistan Karadağ	6
Yunanistan	29

Şehirlere göre bir dağılım yapıldığında Şumnu 31 hattat ile birinci sırada yer almaktadır. Bunu 26 hattat ile Bosna takip etmektedir. Ancak Bosna hem günümüze dek yetiştirdiği hattatlar, hem de bugün bir hattata sahip olması ve bu sanat dalında talebe yetiştirmeye devam eden bir merkez de olması dolayısıyla ayrı bir öneme sahiptir. Selanik, yetiştirdiği 10 hattat ile üçüncü sırada yer almaktadır. Bunlardan başka Belgrad, Filibe, Üsküp, Mora, Gümülcine, gibi merkezler de beşten fazla hattat yetiştiren şehirler arasındadır.

Hattatların Balkan'larda doğdukları veya buldukları şehirlere göre dağılımı:

Kırca Ali	1
Ohri	1
Piriştine	1
Serez	1
Silistre	1
Tırnova	1
Vardar	1
Vodina	1
Yanya	1
Yenice	1
Dimetoka	2
Kandiye	2
Köstendil	2
Sofya	2
Yenişehir Fenar	2
Manastır	3
Ruşçuk	3
Üsküp	3
Vidin	3
Filibe	4
Mora	4
Belgrad	5
Gümülcine	5
Selanik	10
Bosna	26
Şumnu	31

Şumnu'nun en fazla hattat yetiştirmesinin en önemli faktörlerinden biri Balkan'larda Kur'an-ı Kerim istinsah merkezi olmasıdır.¹ XIX. Asırdan önce Şumnu'ya Osmanlı Devleti'nin muhtelif merkezlerinden Mushaf siparişi verilir, bu Mushaf lar itina ile yazılıp tezyinatları da burada yapıldıktan sonra sipariş sahiplerine/merkezlerine gönderilirlerdi. Ancak Sultan II. Mahmud ilk Rus istilasından sonra (1808-39) Rumeli'yi teftişi esnasında Şumnu'yu ziyaret ederek, bu merkezi ve faaliyetlerini görmüştür. Bilindiği gibi sultan II. Mahmud devrin en tanınmış hattatlarından Mustafa Rakım'ın talebesi bir hattat padişahımızdır. II. Mahmud'un İstanbul'da ve çeşitli yerlerde eserleri mevcuttur. Ziyareti esnasında Sultan II. Mahmud, Şumnu'daki hattatların çalışmalarını takdir etmiş ve İstanbul'a dönüşünde hocası Mustafa Rakım'ın da arkadaşı olan birinci sınıf hattatlardan İbrahim Şevki'yi buraya görevli olarak göndermiştir. Nitekim bu tarihten sonra istinsah edilen Mushaf ların yazı kalitesi bakımından önceki devre nazaran daha üstün olduğu kaynaklar tarafından belirtilmektedir.²

II

Diğer yandan Balkan'lardan yetişen hattatları, saraya devşirmelikten girenler ve saray dışından yetişenler diye iki ayrı kategoride ele almak buldukları mevki-lerden dolayı daha doğru olur. Balkan menşeli olarak **saraya alınan devşirmelerin** geleneksel sanatlarda kabiliyetli oldukları ve sarayın nakkaş, mücellid, kuyumcu, künde-kâr gibi sanat-kârlarının meydana getirdiği hassa ehl-i hıref teşkilatı içerisinde önemli bir yere sahip oldukları yapılan araştırmalarda görülmüştür.³ Söz gelimi saray hassa ehl-i hıref teşkilatında yer alan *Cemaat-i Kâtiban-ı Kütüb*'te 13 kişi Balkan menşelidir⁴. Bu kişiler saraya dahil olduktan

¹ Süheyl Ünver, "Şumnu'da Türk Hattatları ve Eserleri", Belleten, c.XLVII, 185, Ankara 1984, 31-36. Tim Stanley, "Shumen as a Center of Qur'an Production in the 19th Century", *M. Uğur Derman Armağanı*, İstanbul 2003, 483-512.

² Süheyl Ünver, a.g.m.

³ Hilal Kazan, *Ehl-i Hıref Defterleri'de Kâtipler (Cemaat-i Kâtibân-ı Kütüb)*, MÜ, SBE, İstanbul 1999, yayınlanmamış yüksek lisans tezi; Rifka Melül Meriç, *Nakış Sanatı Tarihi İncelemeleri, Vesikalar*, Ankara 1953.

⁴

	Adı	Menşe'	Ücret	Çalışma yılı
1.	Kasım	Arnavud	12-18.5	952-965/1545-1557
2.	Cafer Bosna	Bosna	5	1005/1596
3.	Ferhad Bosna	Bosna	4	952/1545
4.	Hasan Ali	Bosna	5-6	1033-1042/1623-1632
5.	Mehmed	Bosna	3-30	1056-1067/1646-1656
6.	Mustafa	Bosna	4	1060/1650

sonra kabiliyetlerine göre eğitimden geçer ve teşkilatın bünyesinde istihdam edilirdi. Saray hassa ehl-i hıref teşkilatında çalışan bu katipler, başta Mushaf-ı Şerif olmak üzere sultanın emri muvacehesinde saray kütüphanesi için çok özel eserleri istinsah etmekle görevliydi. Bunlar ilerleyen yıllarda ustalıkları ve özgün eserleri arttıkça aynı oranda ücret artışı görürler, bütün ihtiyaçları saray tarafından karşılanır, yaptıkları her ek iş için ekstra ücret alırlar, böylece ekonomik zorlukla karşılaşmazlardı. Bir kısmı bayramları fırsat bilir, bu vesileyle sultana sanattaki ustalıklarını gösterip karşılığında onun in'am ve takdirine nail olurlardı.

İşte Kanunî devrinde sarayda Cemaat-i Kâtibân-ı Kütüp'te çalışan Kasım Arnavud bir saray hattatı idi ve o devirde 18.5 akçe gibi yüksek bir gündelik ücretle çalışmaktaydı. Arnavud Kasım 1555-56 yılına kadar çeşitli zamanlarda Kanunî'ye 2 adet En'am-ı Şerif, dua kitabı ve diğer hat yazılarını hediye olarak takdim etmiş, bunlara mukabil Kanunî'den toplam 4 000 akçe in'ama nail olmuştur.⁵ Ayrıca Arnavud Kasım 1550-1557 yılları arasında inşa edilen Süleymaniye Câmî için gene sultanın emriyle 2 adet Mushaf-ı Şerif istinsah etmiştir. Bunların kağıt, mürekkebe ve kalemleri saray tarafından verilmiş ayrıca bu Mushaf'ların gerekli diğer ihtiyaçları için de kendisine 810 akçe ödenmiştir. Günümüze ulaşan bu Mushaf'ların biri TSMK, B.11'de kayıtlıdır. Arnavud Kasım'dan başka Selanikli Kadı Mahmud da sarayda 1557-66 yılları arasında 20 akçe yevmiye ile çalışmış, bu süre içerisinde istinsah ettiği diğer eserler arasında Süleymaniye Câmî için mükemmel tabir olunan 2 adet Mushaf-ı Şerif de istinsah etmiş⁶, masraflarına mukabil 1200 akçe ücret almıştır.⁷

7.	Sinan	Bosna		992
8.	Osman veled-i Hasan	Boşnak	2-7	1185-1187/1771-1773
	Boşnak			
9.	Mehmed	Dimetoka	15-20	1082-1097/1671-1685
10.	Mustafa	İvranya	2	1066-1071/1655-1660
11.	Kadı Mahmud	Selanik	20	952-974/1545-1566
12.	Derviş Mehmed	Selanik	15	952/1545
13.	Hasan Selanik	Selanik	2	1078-1082/1667-1671

⁵ Rıfık Melül Meriç, "Bayramlarda Padişahlara Hediye Edilen San'at Eserleri ve Karşılıkları" Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, İstanbul 1963, 764-780.

⁶ TSMA, D.9612.

⁷ Ömer Lütfü Barkan, "Osmanlı Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri" *Belgeler*, IX, Ankara 1979, 95.

Osmanlı sarayında Balkan'lardan hassa kâtibân-ı kütüb cemaatında çalışan bir diğer hattat ise Bosnalı Sinan'dır. Arşiv belgesine göre Haziran 1569'da 10 akçe gündelikle kâtibân-ı kütüb cemaatine şehnâme-nüvis olarak işe alınmıştır.⁸ Bosnalı katip Sinan b. Mehmed, Seyyid Lokman'ın ekibine, Lokman'ın şehnamecilik görevine başlamasının hemen ardından dahil olmuştur. Lokman'ın bir kısmı vekâyi'nâme özelliği taşıyan eserlerinden biri olan **Hünernâme**'nin I. cildini 992/1584'de temize çekmiştir.

III

Balkanlardan olup saray dışından yetişen hattatların meslekleri ise çeşitlilik arz etmektedir.

1- XVI. asırdan itibaren bu hattatların bir kısmı eğitimlerini sarayda Enderun'da tamamlayıp akabinde arpa emini ruznamçecisi, reisülküttab şakirdi, tersane katipliği, tezkirecilik, peşkir ağası, defterdar, divan katibi, kisedar gibi devlet bürokrasisinde görev almışlardır.⁹ Bu hattatlar diğer meslektaşları gibi eğitimleri süresince doğal olarak meşk dersi almışlardır. Ancak bu şahsiyetleri diğer meslektaşlarından ayıran önemli bir özellik, bu kişilerin devlet bürokrasisinin yanı sıra hat sanatında da temayüz edip, hattatların biyografilerini anlatan kitaplarda görevleriyle beraber, eserleri ve sanatları ile birlikte anılmalarıdır.

2- Bir kısmı medreselerde eğitimlerini tamamlayıp ilmiye sınıfına dahil olmuşlar ve imamlık, müderrislik yapmışlar bunların bir kısmı memleketlerine kadı ve müftü tayin edilerek hayatlarını oralarda idame ettirmişlerdir.¹⁰

⁸ "İbtidâ-i mevâcib-i Sinan şehnâme-nüvis ki be-cemâ'at-i kâtibân-ı kütüb fermûde tâbi'-i cemâ'at-i ehl-i hıref 'an müceb-i tezkere-i Mahmud Çelebi reis-i kâtibân-ı Divân-ı Âli el-vâki' 17 M. 977 fi yevm 10 (akçe)" BOA, KK. 1767, s.28b. Şehnamecilik doğu toplumlarının ortak karakteristiklerinden biri olan tasvirli tarih yazıcılığıdır. Osmanlı devletinde 26-27 yıl gibi bu görevde en uzun süre kalan Urmiyeli Seyyid Lokman (1569-1595) olmuştur. Bu süre zarfında *Hünernâme*, *Şehinşahnâme Tomar-ı Hümâyün ve Kıyafetü'l-İnsaniyye fi Şemâil-i Osmaniye* gibi Osmanlı hanedanının tarihini anlatan kitapları telif etmiştir. Her biri XVI. asır Osmanlı kitap sanatının en nadide minyatürlü muhteşem yapıtlarıdır. Ve geniş bir kadronun yoğun özverili çalışmaları neticesinde meydana getirilmiştir.

⁹ Mehmed Paşa Belgrad, kiler kethüdasıdır. Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattatin*, İstanbul 1928, 477; Bosnalı İsmail, arpa emini ruznamçe katibidir. *Tuhfe*, 130; Mehmed Kâtû Bosna, peşkir ağası ve sarayda şehzadelere meşk hocasıdır. *Tuhfe* 478; Seyyid İsmail b. Şeref b. Seyyid Ali Rusçuk, beylikçi halifesidir, *Tuhfe* 125.

¹⁰ Ahmed Bosnavi, müderris daha sonra Bosna'ya kadı oldu, *Tuhfe* 649; Şem'i Efendi Köstendil, Köstendil müftüsü, İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1955, 394; Hasan Hüsnü Karınabad, Karınabad medresesinde müderristir. Muhittin Serin, "Unutulan Değerleri-

3- Balkanlardan yetişen hattatların bir kısmının hayat serüveni diğerlerine göre oldukça enteresan seyretmiştir. Şöyle ki: Üsküp, Bosna gibi şehirlerden İstanbul'a gelip burada ilim tedris etmişler, daha sonra hat sanatında da icazetlerini almışlardır. Bu şahsiyetler hayatlarının bundan sonrasını Kahire, Şam ve Bağdad gibi şehirlere giderek oralarda yerleşmişler, resmi vazifelerinin yanında hat hocalığı da yapmışlardır. Hayat serüvenleri farklı coğrafyalarda başlayıp, farklı coğrafyalarda devam etmiştir.¹¹

4- Bir diğer grup hattat ise Topkapı Sarayı'nda meşk hocalığı, Paşa Sarayı, Sani-i Nefise, Ravza-i Terakkî, gibi mekteplerde resmi hat hocalığı yapmıştır. Aslında bütün hattatlar az veya çok mutlak talebe yetiştirmiş, hat dersi vermişlerdir. Ancak bir kısmı bu işi resmî olarak yapmıştır. Ya da Belgradlı hattat Hasan Efendi gibi dükkan açıp orada hem talebe yetiştirmiş hem de Mushaf, tefsir, dua kitapları, murakkalar, kıtalar yazmışlardır. İçlerinde arzuhalcilik yapanlar da bulunmaktadır.¹²

5- Balkan devletlerinden yetişen hattatların bir kısmı XVI. asrın modasına uyarak edebiyatla iştigal etmişlerdir. Bunların en tanınmış II. Bayezid devrinde yaşayan Pirîştinalı Mesihî'dir (ö. 1512). Devrinin tanınmış hattatları arasında anılmakla beraber Sultana 1508-1511 yılları arasında takdim ettiği 7 adet şiire karşılık sultandan 4 tane işlemeli Bursa kumaşından, 2 tanesi alaca mirahori Bursa kadifesinden yapılmış 6 kaftan ve 300 akçe in'âma nail olmuştur.¹³ Sultan Bayezid-i Veli'ye takdim ettiği bir kasideye mukabil ise divan katipliği görevi kendisine verilmiştir.¹⁴ Bosnalı hattat olan Nergisîzâde ise orduyla sefere çıkıp vakanüvislik gibi yüksek devlet memurluğuna getirilmiştir (ö.1634-35). Ayrıca Nergisîzâde Nihâlistan, İksir-i Devlet, Kanunu'r-Reşad, Meşâku'l-Uşşâk, Ga-

mizden Hattat Karinâbatlı Hasan Hüsnü Efendi", İslam Araştırmaları Dergisi, 6, İstanbul 2001, 131-136.

¹¹ Derviş Hüsameddin Bosna, Şam'a hicret edip orda talebe yetiştirmiştir, Hüsam-ı Dımışki olarak anılmıştır, *Tuhfe*, 154, 656; Yahya Bosna, Mısır'a gidip yerleşmiştir. *Tuhfe* 584; Salih b. Ahmed Üsküp, Bağdad'da yerleşmiş ve orada hocalık yapmıştır. *Tuhfe* 228.

¹² Hasan Belgrad, hat dükkanı açmıştır. *Tuhfe* 168; Mehmed Kâtû Bosna, sarayda meşk hocası 120 akçe gündelik almıştır. *Tuhfe* 478; Hüseyin Mora, arzuhalcilik yapmıştır. *Tuhfe* 184; Mustafa Rakım Filibeli, Güzel sanatlar akademisinde muallim olmuştur. *Son Hattatlar* 290; Abdulkadir Efendi Rusçuk, Üsküdar Ravza-i Terakki hat muallimi; *Son Hattatlar* 490; Seyyid Hüseyin Sofya, Sofya'da talebe yetiştiriyor. *Tuhfe* 183; Mustafa b. Ahmed Üsküp, Paşa sarayı hocası; *Tuhfe* 524

¹³ İBK_MC_O.071 II.Bayezid'in İn'âmâtDefteri'dir.

¹⁴ *Tuhfe* 566

zavât-ı Müslime adlı 5 adet de eser telif etmiştir. Müstakimzade'nin Tuhfe-i Hattatın'de belirttiğine göre Nergisizâde o kadar hızlı yazarmış ki "yürüyerek Bayezid Camiinde yazmaya başladığı *Avâmil* adlı Arapça gramer kitabını Fatih Cami'ine vardığında tamamlamış olurmuş. Gene Müstakimzâde'nin belirttiğine göre 40 günde bir Kadı Beyzavî tefsirini de istinsah edermiş!"¹⁵

Bu bahsedilen meslek gruplarının haricinde Bosnalı Mustafa Paşa gibi askeriye mensup olup, hem defterdar hem de daha sonra vezir olanlar da Balkanlı hattatlar arasında bulunmaktadır. Bosnalı Mustafa Paşa 1723-24'de Revan muhafazasında şehit olmuştur.¹⁶

IV

Balkanlardan yetişmiş hattatların mesleklerinden sonra üzerinde durulması gereken bir diğer önemli nokta onları yetiştiren hocalarıdır. Bu hattatların hocaları arasında sülüs ve nesihte kbletül-küttab olarak anılan Osmanlı hat ekolünü ihdas eden Şeyh Hamdullah(1429-1520)¹⁷ ve damadı Şükrullah Halife(ö. 1538'den sonra)¹⁸ ile torunu Derviş Ali¹⁹, Hafız Osman(1642-1698)²⁰, Yedikuleli Seyyid Abdullah(1670-1731)²¹, talik yazıda hekimbaşı Kâtipzâde Mehmed Ref'i(ö. 1768)²² gibi Osmanlı hat sanatının önde gelen üstadları bulunmaktadır.²³

Balkan menşeli hattatlardan Selanikli Mustafa b. Nasuh İstanbul'a geldiğinde hat sanatına karşı yoğun bir alaka besleyip Şeyh Hamdullah'ın namını duymuş ve Amasya'ya bu sanatı menba'ından öğrenmeye gitmiştir. Şeyh Hamdullah'tan meşk edip, icazetini almış ve yine hocası ile beraber II. Bayezid'in tahta cülusundan sonra tekrar İstanbul'a dönüp bu şehirde talebe yetiştirerek vazifesini

¹⁵ *Tuhfe* 383.

¹⁶ *Tuhfe* 554.

¹⁷ Filibeli nakşî Şeyhi Hoca Mahmud Baba Rızaî ve Selanikli Mustafa b. Nasuh, *tuhfe*, 509, 545; Hüseyin Celal Çelebi *tuhfe* 183.

¹⁸ fadlullah b. Safer, *tuhfe* 355. Vardarlı Abdülkerim *tuhfe* 266.

¹⁹ Bosnalı Zekeriya Sirkâ *tuhfe* 205; Mehmed Kâtû, *tuhfe* 478.

²⁰ Bosnalı İbrahim b. Salih, *tuhfe* 34; İsmail, *tuhfe* 130; Süleyman türk hattatları 133;

²¹ Yanyalı Ahmed *tuhfe* 104;Gümülcinelî Osman b. Mustafa *tuhfe* 305; Bosnalı Süleyman, İsmail ve Salih Salahî adlı hattatların hocası *tuhfe* 130, 219, 233.

²² Serezli Emrullah Ruhî, *tuhfe* 673 ve Ahmed Bosnavi, *tuhfe* 649.

²³ İsmail Zühdü, Filibeli bakkal Arif Efendi, Eğrikapılı Hoca Mehmed Rasim, Şevki, Kettanzade, balkanlardan talebe yetiştirmiş diğer tanınmış hat üstadlarıdır.

ifa etmiştir²⁴. Selanikli Mustafa 1508 senesinde Sultan II. Bayezid'e istinsah ettiği bir Mushafı takdim ederek karşılığında sultandan 3 000 akçe ihsana nail olmuştur.²⁵ Balkanlı hattatları yetiştiren hocalar içinde Kefeli Ali Rakım, diğerlerine nazaran bir farklılık arz etmektedir. Galata Sarayı gılmanından olan Kefeli Ali Rakım'ın künyesi b. Abdullah olduğuna göre devşirmedir. Yetiştirdiği talebelerinin de kendisi gibi Balkan kökenli olması dikkat çekicidir. Bilinen 5 talebesininin 4'ü Moralı 1'i ise Sofyalıdır.

V

Balkanlardan yetişen hattatların içinde en iyi bilineni 1830 tarihinde Filibe'de dünyaya gelen Arif Efendi'dir. Ecdadı I. Murad devrinde ordu şeyhi sıfatıyla Filibe'nin fethinde bulunmuş ve oraya yerleşmiştir. Şehrinde ilim tahsil ettikten sonra hatta heves ederek Filibe'deki Yürüyüş Cami hatibi olan Hattat Hafız İsmail Efendi'den meşk ederek icazet almıştır. Genç yaşında hacca gitmiş 1293/1875 Rus harbinde ise İstanbul'a hicret etmiştir. Saraçhane'de bir bakkal dükkanı açarak geçimini temin eden Arif Efendi bundan sonra *Bakkal Arif Efendi* diye tanınmıştır. İstanbul'a gelince Arif Efendi, hattat Şevki Efendi'den tekrar meşke başlar ve 1883 senesinde ondan da icazet alır. Bundan sonra Arif Efendi dükkanında hat dersi vermeye devam ederken, diğer yandan hem Nuruosmaniye Camî avlusundaki meşkhane hem de maarif mekteplerinde meşk hocalığı yapar. Talebeleri arasında oğlu Mustafa Rakım'dan başka Balkan menseli hattatlar da mevcuttur.

Filibeli Bakkal Arif Efendi 2 adet Delâil-i Hayrat yazmıştır. bunlardan bir tane-sini Medine-i Münevvere Kütüphanesi'ne diğerini ise Mısır Hidivi İsmail Paşazâde Hüseyin Kâmil Paşa'ya hediye etmiştir. Paşa buna karşılık kendisine 200 Mısır lirası ihsanda bulunmuştur. Aynı hidive bir de Hilye-yi Şerif yazıp hediye etmiştir. Mısır hidivi buna karşılık ise 60 Mısır lirası vermiştir. Arif Efendi'nin günümüze pek çok levhası ulaşmıştır. Ayrıca Şehzade Cami'nin kapısındaki (Vefa tarafındaki kapı üstü) Besmelesi için son devrin en tanınmış hattatlarından olan Sami Efendi "Dünya kurulalı böyle bir celi besmele yazılmamıştır" diyerek yazının nefasetini dile getirmiştir.²⁶

²⁴ Tuhfe 545.

²⁵ İBK_MC_O.071, II. Bayezid İn'amât Defteri s.241.

²⁶ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Hattatlar, İstanbul 1955, 54-57.

VI

Tarihten günümüze geldiğimizde Balkan'larda hat sanatı çalışmalarının devam ettiği görülmektedir. Amatörce uğraşların yanında bu işi profesyonelce yapan günümüz hattatı Bosna-Hersek'ten Kazım Hacımeçliç'tir. 1964 yılında Zenica'da dünyaya gelen Kazım Hacımeçliç askerliğini tamamladıktan sonra kendi ifadesiyle Osmanlı devlet ve medeniyetine olan tutkusu nedeniyle İstanbul'a Mimar Sinan Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları, Hat Ana bölümüne kaydolar ve 1987 yılında bu bölümden mezun olur. Mahmut Öncü, Prof. Dr. Ali Alpaslan ve Hasan Çelebi'den nesih, sülüs ve talik yazılarını meşkeder. Ali Alpaslan'dan 1999 yılında talik, Hasan Çelebi'den de nesih-sülüs yazısında icazetini alır. 2002 yılında hem İstanbul Mimar Sinan Üniversitesi hem de Saray Bosna'da Sanat Akademisi'nde hat sanatı öğreticiliğine başlar. Ancak iki yıl sonra tamamen Saray Bosna'ya döner ve sadece kendi ülkesinde bu sanatı öğretmeye karar verir.

Kazım Hacımeçliç'in yaptığı işler arasında bazı bilinen müze, kütüphane ve özel koleksiyonlarda bulunan nadir eserlerin restorasyon ve konservasyon projeleri bulunmaktadır. Türkiye'de Bursa İslam Eserleri Müzesi, Memlük devri Mushaf'larının restorasyonu bu çalışmalardan sadece birisidir. Bu çalışmalarından dolayı çeşitli ödül ve beratlar almış, birçok kişisel ve karma sergiler açmıştır. Bugün halen Saray Bosna'da aynı akademi de hocahğı devam eden Kazım Hacımeçliç'in şu an yaklaşık 17 hat talebesi bulunmaktadır.²⁷

Son olarak Bosnalı merhum Eşref Kovaçeviç ve onun istinsah ettiği Mushaf'tan da kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. 1 Eylül 1924 tarihinde Glamoç'ta dünyaya gelen Eşref Kovaçeviç 1944'te Saray Bosna'da İslam Yüksek Okulu'nu bitirdikten sonra 1958'de Saray Bosna Üniversitesi Felsefe bölümünden mezun olur. 1960 yılından itibaren Saray Bosna Şarkiyat Enstitüsü'nde asistan olarak göreve başlar, birçok araştırma ve çalışmalarının yanı sıra Gazi Hüseyin Bey Medresesi'nde İslam Hat Sanatı profesörsü olarak çalışır. Savaş esnasında yazdığı Mushaf-ı Şerif vefatından sonra onun anısına IRCICA tarafından bastırılmıştır. Hat sanatı açısından geleneksel nokta ölçüsüne ve kaideye uymayan bu Mushaf-ı şerifin nevi şahsına münhasır olarak yazıldığı, fakat bunun yanı sıra kolaylıkla okunabildiği görülmektedir.

²⁷ Kendi ifadesine göre bu hat ve geleneksel Türk sanatları kursu hem Balkan'larda hem de Avrupa'da resmi tek hat kursudur.

Sonuç olarak, Balkan ülkeleri Osmanlı Devleti yönetimi altına girmeye başladıktan kısa süre sonra İslam dini ile tanışmışlardır. Buna bağlı olarak bölgedeki eğitimle birlikte bir kültür ve sanat ortamı meydana gelmiştir. Bu ortamı besleyen ve destekleyen kaynaklar içinde eğitimin ana malzemesi olan kitaba paralel olarak hat sanatı gelişme göstermiştir. Bu sanatın bugün de bölgede devam ediyor olması bunun sağlam bir temele dayandığını göstermektedir. Ulaşılabilen sınırlı kaynak ve bilgi neticesinde bölgeden yetmiş 100'ün üzerinde hattat tespit edilebilmiştir. Konu üzerinde yapılacak detaylı çalışmalar neticesinde bu sayının daha da artacağı ümit edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

BOA, KK. 1767

İBK_MC_O.071, II. Bayezid İn'amât Defteri

TSMA, D.9612.

BARKAN Ömer Lütfü, "Osmanlı Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri" *Belgeler*, IX, Ankara 1979, 95.

ALPARSLAN Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 1999.

DERMAN M. Uğur, *Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002.

İNAL İbnülemin Mahmut Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1955.

MERİÇ Rıfka Melül, "Bayramlarda Padişahlara Hediye Edilen San'at Eserleri ve Karşılıkları" *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, İstanbul 1963, 764-780.

MÜSTAKİMZÂDE Süleyman Sa'deddin, *Tuhfe-i Hattatin*, İstanbul 1928

RADO Şevket, *Türk Hattatları*, İstanbul [19?]

SERİN Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999.

-----, "Unutulan Değerlerimizden Hattat Karinâbathı Hasan Hüsnü Efendi", *İslam Araştırmaları Dergisi*, sayı 6, İstanbul 2001, 131-136.

-----, *Şeyh Hamdullah, Hayatı Eserleri Talebeleri*, İstanbul 1992.

Resim 1: Şumnu Mushaflarından biri

Resim2: Filibeli Bakkal Arif'in bir levhası

Resim3: Filibeli Bakkal Arif'in bir levhası

Resim4: Şumnu Mushaflarından biri

Resim5: Selanikli Mustafa b.Nasuh'un bir mushafı

Resim6: Kazim Hacımeyleç'in nesih-sülüs icazeti

